

STANISŁAW TYLUS SAC

WIZYTACJA PARAFII KOWEL Z 1799 ROKU

W „Archiwach, Bibliotekach i Muzeach Kościelnych” pisałem już na temat XVIII-wiecznej parafii Kowel¹. Na podstawie dostępnych mi wtedy materiałów archiwalnych przedstawiłem krótko historię parafii i opublikowałem listę księży diecezjalnych, zakonnych, zarówno łacińskich jak i unickich, którzy w kościele kowelskim udzielali sakramentów chrztu, małżeństwa czy też odprawiali nabożeństwa pogrzebowe na przestrzeni XVIII wieku. Wykorzystałem do tego zachowane akta metrykalne.

Dopiero ostatnio otrzymałem od pana Anatola F. Sulika z Kowla kserokopię aktu wizytacji parafii z 1799 r.; oryginał znajduje się w Archiwum Państwowym w Żytomierzu. Niestety nie zachowały się wszystkie karty tej wizytacji. Do dziś przetrwało tylko sześć kart. Mimo tego braku ocalałe resztki zawierają i tak cenny materiał do dziejów parafii kowelskiej. Dlatego ze względu na ważne treści i ubóstwo istniejącego materiału źródłowego do dziejów parafii wołyńskich pozwałam sobie na publikację tego materiału.

MIASTO

Miejscowość Kowel, położona nad rzeką Turia, pierwotnie wchodziła w skład dóbr książąt Sanguszków. Prawa miejskie otrzymała w 1518 r. od króla Zygmunta I Starego. Miasto nabyła następnie królowa Bona i odtąd stało się królewszczyzną. W 1564 r. Kowel otrzymał książę Andrzej Kurbski

KS. DR STANISŁAW TYLUS SAC – adiunkt Katedry Historii Kościoła w Średniowieczu Instytutu Historii Kościoła KUL; adres do korespondencji: Al. Warszawska 31, 20-803 Lublin.

¹ S. T y l u s. *XVIII-wieczne duchowieństwo na kartach metryk parafii Kowel*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej cyt.: ABMK) 2000 t. 73 s. 419-436.

(† 1583), który zbiegł na Litwę z Państwa Moskiewskiego. Po jego śmierci dobra kowelskie zostały w 1590 r. odebrane wdowie po nim, Aleksandrze z Siemaszków² Starostwo kowelskie w 1773 r. zostało nadane królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu w dziedzictwo, a ten przekazał je rodzinie Rzewuskich, zachowując jednocześnie prawo dożywocia książętom Jabłonowskim. Rzewuscy stracili starostwo w 1831 r.³

KOŚCIÓŁ I PARAFIA

Pierwszy drewniany kościół parafialny pw. św. Anny został ufundowany w 1551 r. przez królową Bonę. Po jego zniszczeniu powstał nowy kościół, również drewniany, wzniesiony w 1710 r. przez Stefana Leszczyńskiego, wojewodę kaliskiego, starostę kowelskiego. Konsekracja kościoła kowelskiego odbyła się w trzecią niedzielę po Zielonych Świątkach 10 VI 1725 r. Kościół konsekrował biskup łucki i brzeski Stefan Bogusław Rupniewski. Kościół trzynawowy z kruchtą i dzwonnica, stojącą obok niego na cmentarzu kościelnym, spalił się w 1854 r. Główny ołtarz był dedykowany św. Annie, boczny z baptysterium od strony północnej Najświętszej Maryi Pannie, a od strony południowej – Świętej Trójcy, przy którym było bractwo o tej samej nazwie. Parafia posiadała murowaną kaplicę publiczną w Uchowiecku pw. św. Kajetana, obok której był cmentarz.

Parafia obejmowała miasta Kowel, Wyżwa i Milanowicze oraz 46 wsi wymienionych w wizytacji i liczyła 1145 osób.

DUCHOWIEŃSTWO

Proboszczem w momencie wizytacji kościoła był książę Jan Jabłonowski, nie wymieniony w szczytkowych kartach wizytacji. Z tego fragmentu nie znamy też innych duchownych, poza Aleksandrem Kizikowskim, który prowadził szkołę parafialną. Wiemy tylko z uposażenia kościoła, że parafia utrzymywała trzech wikariuszy⁴.

² H. K o t a r s k i. *Kurbski (Kurpski, Krupski) Andrzej*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 16. Wrocław 1971 s. 221-223.

³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. T. 4. Warszawa 1883 s. 516-517.

⁴ Na temat duchowieństwa pracującego w Kowlu w momencie wizytacji zob. T y l u s. *XVIII-wieczne duchowieństwo* s. 423-424, 431.

SZPITAL I SZKOŁA

Obok kościoła na dziedzińcu probostwa istniał szpital (*xendochium*) o czterech izbach. W szpitalu mieszkało dwóch ubogich, którzy otrzymywali po 35 zł rocznie w zamian za pomoc przy kościele. Szkoła prowadzona była przez mieszkającego przy kościele ks. Aleksandra Kizikowskiego, byłego parocha unickiego w Horodyszczach⁵, zlatynizowanego kapłana. Naukę pobierało kilkanaścioro dzieci. Biblioteka parafialna liczyła 75 książek.

BUDYNKI PARAFIALNE

Proboszcz zajmował dom drewniany o ośmiu pokojach i dużej sali stojący naprzeciw kościoła. Trzej wikariusze mieli oddzielny dom, każdy z nich zajmował jeden pokój. Na dziedzińcu stała nadto oficyna kuchenna, obok niej stajnia z dwoma spichlerzami i wozownią, wszystkie pokryte gontami.

UPOSAŻENIE I POWINNOŚCI PARAFII

Pierwotny dokument uposażający kościół parafialny z 1551 r. nie zachował się. Wielkość tamtego uposażenia znana jest nam z przywileju króla Jana Kazimierza z 1658 r. Według niego kościół miał wówczas otrzymać: stołowe od mieszczan po jednym groszu z każdego domu, a od rolników po pół grosza, dwa pola, wolne mlewo w miejskim młynie, dziesięciu poddanych we wsi Rokitnica (w momencie wizytacji wieś nosiła nazwę Wólka – pisane tu przez „u” otwarte), trzecią miarę ze zboża we młynie na rzece Rokitnica, dziesiątą łopatkę od rzeźników oraz daninę coroczną od Żydów, tzw. *hungaricum* (ten ostatni czynsz pochodzi już z 1658 r.). Swój własny ogród miał również organista. Proboszcz miał pensję roczną w wysokości 10 kóp groszy litewskich. W zamian pleban został zobowiązany do utrzymania trzech wikariuszy, którzy mieli odprawiać brewiarz w kościele i sprawować dziennie jedną mszę.

W 1670 r. dwaj komisarze generalni: Kazimierz Zwierz, sufragan łucki, i Sebastian Fryjewicz, kantor ołycki, dokonali na podstawie dokumentu Jana Kazimierza rozmierzenia gruntów kościelnych i uściślenia powinności na rzecz

⁵ Tamże, s.

plebana kowelskiego. Doszło jeszcze jedno pole w Rokitnicy, a proboszcz miał pobierać corocznie pensję ze starostwa kowelskiego w wysokości 200 zł, 12 zł za stołowe od mieszczan, 6 zł od rzeźników.

Na jurydyce kościelnej w Kowlu stały domy, w których mieszkało 21 gospodarzy, płacących po 6 zł czynszu proboszczowi dwa razy do roku i zobowiązanych do tłoki i szarwarków.

Pewna suma pieniędzy ulokowana była na kahale kowelskim (14 000 zł pol.), których procent pozwalał proboszczowi na utrzymanie dwóch księży, dwóch kantorów i jednego mieszkańca szpitala. Byli proboszcz kowelski Jan Antoni Rokicki i Józef Rokicki, cześnik nowogrodzki, byli fundatorami uposażenia dla dwóch księży pracujących w Kowlu.

Większość z tych funduszy w momencie wizytacji nie była egzekwowana (dziesięcina wytyczna ze starostwa, procent proboszcza Rokickiego, procent umieszczony na kahale kowelskim, procent lokowany na wsi Mokrzec – fundacja Jędrzeja Chojnowskiego z 1763 r.).

Wieś Wulka (dawniej Rokitnica) posiadała dwór z piekarnią i zabudowaniami gospodarskimi i karczmą. W momencie wizytacji parafia miała 12 poddanych, imiennie wyszczególnionych wraz z całym ich dobytkiem. Każdy z nich pracował po trzy dni w tygodniu na rzecz parafii, był zobowiązany do odbycia dwóch tłok i pomotków rocznie oraz pełnić straż nocną wokół plebanii i kościoła.

WIZYTATOR

Wizytację parafii Kowel przeprowadził biskup Jan Chryzostom Kackowski, sufragan łucki i archidiakon brzeski, proboszcz dubieński i wizytator generalny, 28 IX 1799 r. z polecenia biskupa łucko-żytomierskiego Kaspra Kolumny Cieciszowskiego. Na podstawie zachowanego materiału wizytacji trudno wskazać osobę, która sporządziła tekst wizytacji. Mógł nim być ks. Wincenty Dobrowolski, ówczesny koadiutor-prepozyt turzyski i dziekan kowelski, występujący w wizytacji przy opisie dedykacji kaplicy publicznej w Uchowiecku (3 IX 1797).

PODSTAWA WYDANIA

Ocalałe sześć kart z wizytacji parafii Kowel z 1799 r. znajdują się obecnie – jak wyżej wspomniano – w Archiwum Państwowym w Żytomierzu. Pierwsze trzy karty są początkiem wizytacji, potem następuje przerwa i znów idą kolejne trzy karty. Brakuje zakończenia i trudno powiedzieć, ile kart liczył cały tekst wizytacji, karty bowiem nie zostały spaginowane. W tekście oznaczyłem początek każdej nowej karty symbolem [n.k.]. Tekst zapisano czarnym, dobrym atramentem. Pismo jest dość czytelne.

Przy edycji tekstu zachowana została oryginalna pisownia, wstawiono jedynie niezbędną interpunkcję. W paru przypadkach dużymi literami alfabetu oznaczono poprawki dokonywane przez sporządzającego wizytację, niepewnie odczytaną nazwę wsi wchodzącej w granice parafii Kowel i ewidentne różnice słów stosowanych przez pisarza w edytowanym tekście na różnych miejscach, i przedstawiono je na końcu edycji.

*

TEKST WIZYTACJI
(zachowane fragmenty)

Opisanie stanu kościoła parochialnego kowelskiego tak duchownego jako ekonomicznego podane w czasie wizyty JW. Jana Chryzostoma Kaczkowskiego⁶, biskupa karjopolitańskiego, szuffragana łuckiego, archidiacona brzeskiego w katedrze łuckiej, proboszcza dubieńskiego, Orderu S. Stanisława kawalera, generalnego wizytatora od JW. Kaspra Kolumna Cieciszowskiego⁷ biskupa łuckiego i żytomierskiego, Orderów S^o Aleksandra Newskiego, Orła Białego i S. Stanisława kawalera, delegowanego w roku tysięcznym siedmsetnym dziewięćdziesiątym dziewiątym, miesiąca Septembra, dnia 28.

⁶ Na temat biografii biskupa zob. S. Tytus. *Nowe źródła do biografii biskupów: Jana Chryzostoma Kaczkowskiego (1744-1816) i Jakuba Ignacego Dederki (1750-1829)*. ABMK 1996 t. 66 s. 459-462.

⁷ Ostatni biskup kijowski 1784-1798 (od 1775 koadiutor), biskup łucko-żytomierski 1798-1827, arcybiskup mohylowski 1827, zm. 28 IV 1831 w Łucku. Zob. R. Nir. *Cieciszowski, Cieciszewski, Kasper abp.* W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 3. Lublin 1979 kol. 464.

Położenie parafii z wielu majątności i ludności się składa

Kościół parochialny w mieście powiatowym Kowlu, dobrach dożywotnich JO. Xiężny Józefy z Mycielskich Jabłonowskiej starościny kowelskiej⁸, a po długim jej życiu dziedzicznych JJWW. Rzewuskich pod tytułem S. Anny, konsekrowany^A przez JW. Szczepana Rupniewskiego biskupa łuckiego i brzeskiego⁹ roku 1725 w niedzielę trzecią po Zielonych Świątkach. Erygowany na parochialny przez tegoż samego biskupa, od którego konsekrowany został. Fundowany najpierw przez królową Bonę, której to fundacji w r^u 1551^B uczynionej przywilej zaginął i wciągnięty jest później w przywilej Jana Kazimierza w r^u 1658. Później jeszcze, gdy kościół pierwiastkowy czy to przez dawność, czy innym jakim przypadkiem, czego nie masz śladu, upadł, nowy natomiast w roku 1710 wielkim nakładem JW. Szczepana Leszczyńskiego wojewody kaliskiego¹⁰ drewniany wystawiony. Parafia kowelska składa się z pomienionego miasta Kowla, miasteczek Wyżwy i Milanowicz, i wsi czterdziestu sześć, a te są Moszczona, Dołhonosy, Werbka, Skulin, Obląpy, Nujno, Szajno, Jurowicze, Choteszów, Krasnowola, Sikuń, Wołoszki, Hrydki, Koszary, Kalinówka, Lubliniec, Smidyn, Czerkasy, Rużyn, Lubitów, Wulka Lubitowska, Uchowieck, Kruhel, Kołodeżno, Worona, Rokitnica, Białaszów, Rudniki, Myślina, Wulka Proboszczowska, Józefina Wola, Dubowa, Kleweck, Huszyn, Bachów, Bylin, Zitowęszuski^C, Mostyszcze, Kołodnica, Steblin, Koszary drugie, Horodeck, Budyszcze, Demenszczyzna, Brudki, Buda Nujeńska. Pomienione wsie rozciągają się od kościoła parochialnego od południa na mil 2, od północy na mil 8, od wschodu na mil 2, od zachodu na mil 2 i znajduje się w nich dusz oboje płci 1145. Graniczy na południe z parafią turzyską, na północ z kamienno-ko[n.k.]szyrską, na wschód z mielnicką, na zachód z maciejowską.

⁸ Józefa z Mycielskich Jabłonowska, kasztelanka poznańska, druga żona Dymitra Jabłonowskiego (ślub w 1748), starosty świeckiego, kowelskiego. Od króla otrzymała w 1752 r. dożywotnio starostwo kowelskie i wiszniowskie. Zob. A. B o n i e c k i. *Herbarz polski*. T. 8. Warszawa 1905 s. 112.

⁹ Stefan Rupniewski, sufragan lwowski 1713, biskup kamieniecki 1716, biskup łucki 1721, zm. w kwietniu 1731. Zob. P. N i t e c k i. *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*. Warszawa 1992 s. 182.

¹⁰ Stefan Leszczyński, wojewoda kaliski, starosta kowelski i ostrzeszowski, zm. 1722. Zob. *Urządnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*. Red. A. Gąsiorowski. T. 1: *Wielkopolska (Województwa poznańskie i kaliskie)*. Z. 2: *Urządnicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku. Spisy*. Oprac. A. Bieniaszewski. Wrocław 1987 s. 213; J. S t a s z e w s k i. *Leszczyński Stefan h. Więniawa*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 14. Wrocław 1972 s. 146-147.

Fundusz kościoła pierwiastkowy i następne nadania na różne obowiązki

1658 roku. Jan Kazimierz przywilejem swoim utwierdził przywilej królowej Bony. Tym przywilejem królowa fundowała kościół, rządcy jego nazaczyła pensij rocznej dziesięć kóp groszy lit., na stołowe z miasta od każdego domu po groszu, od rolników po pół grosza, nadała także dwa pola, wolne mliwo w młynie miejskim, w wiosce Rokitnicy poddanych 10, trzecia miara we młynie z wymiaru na rzece Rokitnicy, dziesiąta łopatka od rzeźników z wszystkiego bydła. Nad fundację królowej Bony Jan Kazimierz król nadał dziesięcinę wytyczną z starostwa, nakazał, aby Żydzi mieszkający w Kowlu opłacali kościołowi per hungaricum na rok od domu, za to proboszcz winien trzymać trzech wikarych, którzy co dzień powinni kurs śpiewać, po skończonym^D jeden z nich Mszą ś. odprawić. Utwierdził także fundusz na organistego.

1670. Kazimierz Zwierz biskup ortoneński, szuffragan i officjał łucki¹¹, i Sebastian Frygiewicz, kantor ołycki¹², generalni komisarze, wymierzili grunt^E kościelny, pół dwie z fundacji królowej Bony nadane w posesję poddali, trzecie pole na Rokitnicy wiosce, na tym gruncie^F z fundacji miano osadzić poddanych 10, których że nie osadzono, tym dekretem starosta kowelski wyznaczył dać zł. 500 na osadzenie, na rzece Rokitnicy pozwolono plebanowi pobudować młyn, w młynach miejskich wyznaczono wymielać różnego zboża co rok mac trzydzieści, ogród dla organisty wyznacza. Pensji rocznej plebanowi za dziesięć kóp lit. pieniędzy złotych 200 z starostwa corocznie oznacza, za stołowe od mieszczan złotych 12, za dziesiątą łopatkę od rzeźników tym dekretem kommisarskim postawiono zł. sześć.

1672. W. Stanisław Oleszko zapisał złotych pol. 7000 z prowizją po siedm od sta, tenże w tysiącu złotych nadał dworek kościołowi. Ta summa pierwiastkowa zapisana na dobrach Boratyn i Ostrów, później przeniesiona, i z drugą podobną summą 7000 złotych zapisana na kahale kowelskim, za to winien proboszcz trzymać dwóch xięży i płacić im na rok po zł. 300, dwóch kantorów po złotych 40 jednemu na rok i jednemu szpitalnemu na odzienie zł[n.s.]otych 20 dawać. Odprawić Mszy świętych czytanych na rok 208, śpiewanych 52.

¹¹ Kazimierz Zwierz, sufragan łucki 1664, zm. 1682. Zob. N i t e c k i. *Biskupi Kościoła w Polsce* s. 239.

¹² Frygiewicz Sebastian, STDr, kanonik łucki, kantor ołycki, pleban klewański 1654-1685 (Archiwum Diecezji Łuckiej [dalej cyt.: ADŁ], Ołyka-duchowieństwo).

1751. WJX. Jan Antoni Rokicki kanonik katedr(alny) łucki, proboszcz kowel(ski)¹³ testamentem swoim z dziesięciu tysięcy złotych danych mieszczanom kowelskim aplikował summe 6000 złotych dla ufundowania xiędza, który winien odprawić Mszy ś. czytanych w rok 106. W. Józef Rokicki cześnik nowogrodzki zapisał kościołowi złotych 1500 na łój do lampy, aby się dzień i noc paliła. Drugie złotych 1500 na xiędza altarystę z obowiązkiem, aby odprawiał w rok Mszy świętych czytanych 52.

1752. W. Angela z Stoińskich Kałusowska zapisała złotych 500 z prowizją po siedm od sta na światło do lampy, aby się przed obrazem Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny paliła co sobota i w dni solenne.

1763. W. Jędrzej Chojnowski podczas[z]y inflandzki zapisał summe kościołowi złotych pol. 1000 z obowiązkiem płacenia prowizji po siedm od sta, którą W. Kozłowski zapisał i lokował na Mokrczu.

1765. W. Antoniona z Metelskich Bohdanowa wojska sanocka¹⁴ zapisała złotych pol. 500 kościołowi kowelskiemu na dobrach wsi Wolicy, za to powinna być grana litania wiecznemi czasy *O Imieniu Jezus* co poniedziałek, szrzoda, piątek.

1789. W. Franciszek Gliński testamentem swoim zapisał kościołowi summe złotych pol. 1000, którą W. Hrabia Stadnicki na dobrach swych umieścił z prowizją po pół czwarta od sta, za to powinna bydz Msza ś. w miesiąc czytana jedna za duszę śp. Glińskiego.

Nota. Z wyszczególnionych funduszów tego kościoła niedochodzi: 1° Dziesięcina wytyczna z starostwa kowelskiego, o którą process był po razy kilka i bez finalnej decyzji, to jest bez wyraźnego jej uchylecia został. 2do Na mieszczanach lubo jest kilkanaście tysięcy zapisanego funduszu, od roku 1793 kościół od tej summy procentu nie odbiera, o co już jest na nich przewidziony process. 3° Tymże sposobem idzie zawód w prowizji od Żydów, od których od roku 1795 należącego procentu odebrać trudno. U tychże przepada kamień łoju, którego dawanie dekretem Synodu Rupniewskiego¹⁵ jest nakazane. 4to Od summy tysiąca zł. lokowanej na Mokrczu od lat jedynastu zupełnie nie dochodzi procent. 5to W czasie kommisji prawem sejmu rewolucyjnego postanowio-

¹³ Rokicki Antoni Jan, proboszcz kowelski 1742-1758, oleksiniecki, kanonik łucki i sandomierski, lat 55, „sepultus in famulo ante imaginem Crucifixi Domini” 28 VIII 1758 w kościele kowelskim (ADŁ, Kowel-koperta); T y l u s. *XVIII-wieczne duchowieństwo* s. 422.

¹⁴ Antonina Metelska pochodząca z Lubitowa brała ślub z Antonim Bogdańskim w Kowlu 28 V 1749 (ADŁ, Kowel).

¹⁵ Synod ten odbył się w 1726 r. Na nim m.in. biskup Rupniewski dokonał podziału diecezji na brzeską i łucką, na co nie uzyskał zgody Rzymu. Zob. N i t e c k i. *Biskupi Kościoła w Polsce* s. 182.

nej, podczas której wszystkich kahałów oblikwidowano długi, z kapitału na kahale kowelskim lokowanego za nadbieranie przez antecessorów dzisiejszego roku [...].

[... *brak następnych kartek*]

[n.k.] Mechithianos Ithalicae, Kazanie łacińskie, Rhetorica Svavii, Sententiae Ciceronis, Anima paenitas, Różaniec Najś. Maryi P., Via ad salutem aeternam, Compendium sententiarum, Medulla Theologiae moralis, Epistola P(astora)lis Cardinalis Lipski, Litterae pastorales Kobielski, Selectae devotiones ad S. Judam, Beneficia optime collata, Rok Odkupienia, Enchiridion piarum meditationum, Armentarium Regni Poloniae, Iter felix, Novum Testamentum, Żywot Pana Jezusa, Manuale S. Triumphi, Regula iuris, Światło na oświecenie narodu niewiernego, Contiones Quadragesimales, Pańska cnota kazanie, Princeps dolor, Tajemnice pochwał, Insula bonae spei, Forma divinitatis, Annibal aeternitatis, Synodus Rupniewsciana, Prawda chrześcijańska, Kazanie świąteczne na Wielki Piątek, Życie Najś. Maryi Panny, Quadriga sacerdotum, Adverbia moralia, Exercita rite edoctus. Ogółem ksiąg wszystkich n° 75.

Budowa plebanii i innych budynków

Dom proboszczowski drewniany naprzeciw kościoła postawiony, składa się z sionek i pokojów ośm, ma salę dużą, niedokończoną bez okien, resztę pokojów ze wszystkimi wygodami opatrzone. Po prawej ręce probostwa od zamku pomieszkanie duże dla xx. wikariuszów, wtem pomieszkaniu izb trzy z alkierzami i wszelkimi potrzebami. Po drugiej stronie probostwa pomieszkanie nazwane szpitalem, składające się z izb czterech i sionek. Na dziedzińcu probostwa koło szpitala studnia, niedaleko studni oficyna kuchenna, w której po jednej stronie izba z alkierzem, po drugiej piekarnia, w szrodku officyny kuchnia murowana, we wszystkich tych budynkach kominy murowane, na dach powyprowadzane. Przy tej officynie jest stajnia na dwie części podzielona i dwa szpichlerze pod jednym nakryciem, w szrodku stajni wozownia, wszystkie te budynki gętami są pobite, reperacji w dachach potrzebują.

Juryzdyka kościelna. W mieście Kowlu znajduje się grunt^E kościelny, na którym są powybudowywane pomieszkania, czyli domki, w których mieszka juryzdyczan gospodarzy 21, mają każdy chałupę z wszelkim opatrzeniem i wygodami, za to płacą czynszu każdy po złotych 6 dwa razy do roku, przy tem odbywają tłuk dni czterdzieści cztery na rok. Także szarwarków na rok dni dwadzieścia dwa.

Inwentarz wsi do kościoła kowelskiego należącej

Wieś w pierwiastkowej królowej Bony erekcji kościoła kowelskiego roku 1551 uczynionej Rokitnicą, dziś i już od dawna Wulką zwana ma dwór, w którym teraz mieszka posesor tej wsi arędowny, we dwo[n.k.]rze po jednej stronie pokojów dwa, z drugiej strony izba dla służących, w sieniach kuchenska dla wygody mieszkających. Na podwórzu piekarnia, w której pomieszkanie dla czeladzi gospodarskiej. Po lewej stronie piekarni zabudowania gospodarskie, po prawej stronie przy bramie stajnia, drywutnia i zabudowania na bydło, niedaleko dworu karczma wieżna słomą pokryta z izbą i komorą. Blisko tej winnica dranicami pokryta z drzewa okrągłego, przypiecki dwa murowane i słodownie mająca, w bliskości tej karczmy szpichlerzyk. Na rzece Turji jest młyn, do którego i od którego grobla dobrze ufundowana z upustem z drzewa danym, na szrodku dziedzińca dworskiego jest studnia.

Obszary i pola dworskie. Pole zwane Podgórze z przerobionymi niwkami, na którym wysiewa się zboża krubek 164. 2do Między miejskimi polami Na chwastach we dwie ręce włók n° 6. Za Bramą Włodzimierską nad brodem włoka organistowska między miejskimi polami na trzy ręce jedna.

Ogród za kuchnią i officyną w Kowlu. 2do Ogród obszerny przy dworze wolicim. 3° Ogród inszy za piekarnią. Gumno dla złożenia zboża. Obora dla utrzymania bydła.

Łąk dworskich w różnych miejscach na kośarzy 68.

Poddani wsi Wulki i ich powinności:

- 1^{szy} Talimon Prystupa ma grunt, wołów 4, byków 3, krów 2, owiec 10.
2. Jakub Ostapiuk ma grunt, wołów 2, byków 2, krów 2, owiec 10, jałowice 1.
3. Omelan Chwedoruk [ma] grunt, wołów 4, byka 1, krów 3, owiec 8, jałowice 1.
4. Andryi Chromuk grunt ma, chudoby nic, owiec 2.
5. Denys Marczuk ma grunt, wołów 2.
6. Kiryk Semeniuk ma grunt, wołów 4, byka 1, krów 3, jałowic 2, owiec⁶
7. Nycypor Panasiuk ma grunt, wołów 2, krów 2, owiec 4.
8. Hryć Łebedziuk ma grunt, koni 2, wołów 4, byka 1, krów 2, owiec 8.
9. Petro Prychitko ma grunt, wołów 4, byka 1, krów 2, owiec 8.
10. Jakow Waliszczuk ma grunt, wołów 4, krowę 1, jałowic 2, owiec 8.
11. Hryć Waliszczuk ma grunt, woła 1, krowę 1.
12. Weremij Zaszły pastuch siedzi na ogrodzie.

Ci wszyscy poddani mieszkają w wiosce dawniej Rokitnicy, dziś Wulce zwanej, mają chałupy z wszelkim do gospodarstwa potrzebnym zabudowa-

niem, ogrody i grunta w trzy ręce, prócz zagrodnika odbywają każdy w tydzień pańszczyzny po dni 2 męskich a po jednym kobiecym, tłuć 2 na rok i pomotków 2 powinni naprząć z przedziwa dworskiego według dworskiej próby, na motowidło w piędzi sześć. Zagrodnik odbywa w tydzień dzień jeden męski, szarwark jeden i tłuć jedną na rok. Ciż poddani prócz pańszczyzny winni są dawać stróża do pilnowania do kościoła i probostwa na noc, len, konopie moczyć.

[n.k.]

Inwentarza remanętowego w probostwie kowelskim nie masz i dzisiejszy proboszcz przy swojej instalacji nic nie miał sobie podanego i nic nie zastał.

Szkoła parafialna. Szkoły parafialnej przy kościele kowelskim fundowanej nie masz, utrzymuje się tylko z gorliwości proboszcza po rządem JX^a Alexandra Kizikowskiego¹⁶, przy tem kościele mieszkającego, na nauczyciela funduszu, też zabudowania czyli szkoły nie masz. Liczba uczących się jest osób kilkanaście, ale ci regularnie nie przychodzą, gdyż osobliwie mieszkający w mieście czasu roboczego na miejscu rodziców zostają w domu, uczą się katechizmu, służą do mszy, czytać, pisać.

Szpital. Fundusz szpitala przy kościele kowelskim jest bardzo szczupły, zamierzonej liczby ubogich nie masz, znajduje się teraz w szpitalu dziadów 2, Wawrzyniec Wysocki i Marcin Cieszyński, każdy z nich bierze do roku po zł. pol. 35, które sobie od Żydów kwartałami wybierają. Obowiązki ich są w kościele zawsze znajdować się, usługować na pacierze oraz wszelkie nabożeństwa dzwonić, zgoła do wszelkich posług kościelnych gotowemi bydz mają i rządy kościoła posłusznemi.

Sprzęty bractwa S. Trójcy. Obraz do noszenia podczas processji, na tem sukienki srebrne po obudwóch stronach z koronami połączanemi srebrnemi, wotum w dwóch sercach złączone, stolik z szufladką, obrusów trzy, całun szkotowy czarny, mary duże i małe. Lichtarzów cynowych par 2, ditto srebrnych para 1, lasek malowanych 2, ditto posrebrzanych 2, pieczęć z wyrazem Trójcy Ś., kotłów miedzianych para 1, firanek różnych par 4, kukarda z czeskich kamyków, pieniędzy w karbonie brackiej zostaje zł. pol. 39, gr 14.

Kaplice publiczne i prywatne: 1. Kaplica publiczna w wsi Uchowiecku mil 2 ½ od kościoła odległa w dobrach dziedzicznych WJP Kajetana Bobrownickiego szambel(ana) dworu pol(skiego) ma indult z kasytorza łuckie-

¹⁶ Kizikowski Aleksander, paroch unicki w Horodyszczach wzmiankowany w latach 1791-1797, zm. 13 I 1808 w Kowlu w wieku lat 72, „qui eidem ecclesiae bene exemplariterque spatio decem annorum inserviens”, jako komendarz kowelski, pogrzebany 16 I tr. (ADŁ, Kowel-koperta): T y l u s. XVIII-wieczne duchowieństwo s.

go 1797 r^u 31 Augusta dany. HDedykowana przez WJX. Dobrowolskiego kanonika naówczas kijowskiego, dziekana kowelskiego¹⁷ d. 3. 7bris 1797 r^u pod tytułem S. Kajetana. Na ustroniu murowana w formie kościółka, dość ozdobna, ma ołtarz wielki i inne ozdoby kościelne. Zakrystia i skarbczyk także murowane, toż i chór, dzwonica, ale bez dzwonów, cmentarz około tej kaplicy murem niskim opasany. Sprzęty kapliczne następujące: ornatów 2, kielich srebrny z pateną połączony, korporałów 2, alba lniana 1, pasek, poduszka pod mszał, mszał stary i podarty, krucyfix [...].

[... *brak następnych kartek*]

^Akąsekrowany; ^Bdruga cyfra 5 poprawiona i zamazana atramentem – powinno być 1551; ^Ctak odczytana nazwa wsi; ^Dskączónym; ^Egrónt; ^Fgróncie; ^Gucięta cyfra w kserowanym tekście; ^Hpierwsze dwie litery zamazane atramentem.

BIBLIOGRAFIA

- B o n i e c k i A.: Herbarz polski. T. 8. Warszawa 1905.
- K o t a r s k i H.: Kurbski (Kurpski, Krupski) Andrzej. W: Polski Słownik Biograficzny. T. 16. Wrocław 1971 s. 221-223.
- N i r R.: Cieciszowski, Cieciszewski, Kasper abp. W: Encyklopedia Katolicka. T. 3. Lublin 1979 kol. 464.
- N i t e c k i P.: Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny. Warszawa 1992. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. T. 4. Warszawa 1883.
- S t a s z e w s k i J.: Leszczyński Stefan h. Wieniawa. W: Polski Słownik Biograficzny. T. 14. Wrocław 1972 s. 146-147.
- T y l u s S.: Łacińska parafia katedralna w Łucku w 1815 r. na podstawie „Status animarum parochiae Luceoriensis” Duchowieństwo diecezjalne i obszar parafii. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1997 t. 67 s. 245-268.

¹⁷ Dobrowolski Wincenty Pocisk, s. Antoniego i Franciszki, kanonik żytomierski 1798, kanonik łucki, prepozyt koadiutor turzyski 1796-1802, potem już prepozyt 1802-1831, dziekan kowelski 1796-1805, prepozyt torczyński 1802-1817, zm. 26 IV w Łucku na cholere. Zob. *Directorium officii divini ac missarum ad usum diaecesis Luceoriensis pro anno Domini 1802* [...], Luceoriae b.r.w.; ADŁ, Torczyn-koperta; Turzysk-koperta; *Liber processuum eccle(s)iae Bereznensis*, k. 37v; S. T y l u s S. *Łacińska parafia katedralna w Łucku w 1815 r. na podstawie „Status animarum parochiae Luceoriensis” Duchowieństwo diecezjalne i obszar parafii*. ABMK 1997 t. 67 s. 245-268.

T y l u s S.: Nowe źródła do biografii biskupów: Jana Chryzostoma Kaczkowskiego (1744-1816) i Jakuba Ignacego Dederki (1750-1829). „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1996 t. 66 s. 459-462.

T y l u s S.: XVIII-wieczne duchowieństwo na kartach metryk parafii Kowel. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2000 t. 73 s. 419-436.

Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy. Red. A. Gąsiorowski. T. I: Wielkopolska (Województwa poznańskie i kaliskie). Z. 2: Urzędnicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku. Spisy. Oprac. A. Bieniaszewski. Wrocław 1987.

A VISITATION TO THE KOWEL PARISH OF 1799

S u m m a r y

In the State Archives in Żytomierz there has been preserved until today only six charts of visitation to the Kowel parish in 1799, a parish that belonged to the Łuck diocese in Volhyn. Despite that lack, the remains open a valuable material for the history of the Kowel parish. Owing to their important contents and dearth of the existent sources, the author decided to publish that material. Before that the author had written a paper on the Kowel parish entitled *XVIII-wieczne duchowieństwo na kartach metryk parafii Kowel* [The 18th-Century Clergy in the Pages of Certificates in the Parish of Kowel], published in the „Archives, Libraries and Church Museums” (2000, vol. 73, pp. 419-436).

The preserved parts show the history of the parish founded in 1551, and its endowment, duties that parishioners had towards their parish, the condition of parochial buildings, the hospital and the school.

It was Bishop Jan Chryzostom Kaczkowski, the Łuck suffragan, who visited the parish on 28th September, 1799, commissioned by the Łuck-Żytomierz Bishop Kasper Kolumn Cieciszowski.

One the basis of the material from the visitation it is difficult to point to a concrete person who had prepared the text of the visitation. It could have been Rev. Wincenty Dobrowolski, the then coadjutor-provost of Turzysk and Dean of Kowel. His name appears at the time of the visitation in the description of the dedication of the public chapel in Uchowieck (1797).

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: Kościół katolicki w Rosji po 1795 r., Wołyń, dzieje parafii, wizytacje biskupie, Kowel.

Key words: the Church Catholic in Russia after 1795, Volhyn, history of the parish, episcopal visitations, Kowel.